

М. БОГДАНОВ
СТЕВАН СРЕМАЦ
1855
1906

chitanka.info

Стеван Сремац, сръбски реалист от края на XIX и началото на XX век, още приживе се е ползвал с огромни симпатии сред читателите в родината си. Колко голяма е била популярността на писателя, се вижда от думите на неговия съвременник, известния сръбски критик Йован Скерлич:

„Ако нашите широки читателски кръгове имаха възможност чрез плебисцит да заявят кого считат за най-голям сръбски прозаик и чии книги представляват за тях любимо четиво, несъмнено най-много гласове би получил Стеван Сремац“^[1]

И тази слава на Сремац не беше плод на времето и модата. Мина точно половин век от неговата смърт, а неумолимият съдник — времето, не помрачи славата му и не постави под съмнение значението и достойнствата на най-хубавите му произведения. Прозвището „най-добрият сръбски хуморист“ от края на XIX век, което той справедливо получи преди няколко десетилетия, мнозинството от читателите без съмнение биха му дали и днес.

Стеван Сремац започна литературната си дейност през 80-те години на миналия век. И я започна твърде неудачно. Преподавател на история по професия, Сремац започнал с разкази с историческа тематика, написани по романтически маниер. Както по начина на отразяване на историческите факти, така и по художествената си изразителност тези разкази нямат никаква стойност. Като историк Сремац е идеалист, романтик. Неговите лекции в гимназията, изнасяни по впечатления на съвременници, са били истински романтични повествования, подобни на тия, които той пише по онова време. Писателят идеализира историческото минало на сръбския народ, във феодалната средновековна държава той вижда идеала на сръбското самодържавие. Запазени са не малко разкази за това, как Сремац е реагирал на всеки опит да се обори една или друга установена догма по отношение историята на сръбската държава. В спомените си за Сремац сръбският писател Симо Матавул пише, че в него още за пръв поглед личи „фанатическият привърженик на сръбските традиционни догми, последователният и ожесточен противник на всичко, на което

«все още не е дошло времето» у нас.“^[2] Тази именно фанатическа вярънност на идеалистическите възгледи в разбирането на историческия процес, стремежът да се отстояват и популяризират тези възгледи са подтикнали Сремац да напише първите си разкази.

Своята популярност Сремац спечели с произведенията си, посветени на съвременността. От 1892 до 1906 год. той написва към тридесет такива разказа и повести. В тях с пълна сила проличава яркият му талант на битов писател и хуморист. Все пак и в тези произведения, които по художествена сила стоят на по-високо равнище от ранните му историко-романтически разкази, не всичко е еднакво ценно. Най-малък интерес представляват политическите сатири на Сремац.

Сремац бил активен деец на либералната партия, която през втората половина на XIX век е била една от главните опори на абсолютистическата династия на Обреновичите. Още от юношеските си години Сремац се възпитава в духа на идеите и възгледите, проповядвани от тази партия. Решаващо влияние за духовното развитие на писателя оказва вуйчо му, Йован Джорджевич, академик и професор във Висшата школа (университета) в Белград, виден деец на либералната партия. През време на учението си в гимназията и университета (1868 до 1877 год.) Сремац живее в дома му. Под влияние на Джорджевич и окръжаващата го консервативна среда Сремац става противник на демократическото движение в страната, което се възглавява от известния сръбски революционен демократ Светозар Маркович (1846 — 1875). В идеите на Светозар Маркович и неговите последователи Сремац вижда разрушителната сила, подкопаваща устоите на старото патриархално общество, чийто защитник той е през целия си живот и което за него е извор на сили за сръбския народ. Рисувайки политическите противници на полицейско-абсолютистичния режим така както налагат партийните му убеждения, Сремац си затваря очите за ужасите на тогавашната действителност, отрича очевидните факти на терор и насилие — затова в политическите му сатири „Лимунация“^[3] в село“, „Максим“, „Политически мъченик“, „Лошият поданик“ и някои други има толкова много пресилени и измислени ситуации, отстъпление от реалното изобразяване на действителността.

Все пак в по-голяма част от произведенията си реалистът Сремац се оказва по-силен от политика Сремац. Най-значителните от тях — „Ивкова слава“, „Поп Чира и поп Спира“, „Зона Замфирова“, „Вукадин“ — увенчаха писателя със славата на най-значителен реалист и хуморист в югославската класическа литература.

Обявявайки се за защитник на старото патриархално общество, Сремац разкри много отрицателни страни на новите буржоазни отношения. В разказа си „Почтеният старец“ и в повестта „Вукадин“ Сремац създава сатирични образи на хора от новото буржоазно общество хищни, бездушни, способни на всякаква подлост филистери.

Любовта към хората със старозаветни разбирания му дава възможност да види интересен свят със своеобразен бит и нрави и да го изобрази с такова майсторство, каквото в сръбската литература преди него никой не е достигал. Сремац отразява бита и нравите на средните слоеве от населението търговците и занаятчиите, селската интелигенция, дребното чиновничество, скитащите актьори, провинциалните обитатели, в чиято среда в най-голяма степен са запазени остатъците от старите патриархални отношения Сремац обича този залязващ свят и съжaliaва за гибелта му. В една от статиите си писателят с горчивина пише:

„Старият, исконно сръбски Белград все повече и повече загубва своя облик. От година на година пред очите ни остават все по-малко ония негови чертички, благодарение на които толкова време беше интересен и привлекателен и за нас, и за чужденците. В света всичко се изменя, но изглежда, че никъде това не става така бързо, както у нас. И улици и къщи се променят и изчезват, а заедно с тях и старото белградско общество, и хората от стария белградски тип, които съставляваха това общество...“^[4]

В „Ивкова слава“ (1895), „Ибиш ага“ (1898), „Зона Замфирова“ (1903) и в други повести и разкази Сремац създаде цяла галерия типове от полуориенталския Ниш — град, току-що освободен от

турско иго (1878) и запазил много остатъци от феодалния начин на живот. В повестта „Вукадин“ (1903) Сремац предава атмосферата на изостаналия и замрял живот на малкия провинциален град в Западна Сърбия, а в хумористичната повест „Поп Чира и поп Спира“ (1898) рисува живота в родния си край — Войводина.

Най-хубавите страни от дарованието на Сремац намират в тази книга най-ярка проява. В основата ѝ лежи народната приказка как се скарали двама попове и как единият избил зъб на другия; когато пострадалият искал да покаже в съда избития зъб като вещественно доказателство, оказва се, че зъбът му е откраднат и сменен с конски. Приказката съставя сърцевината на сюжета на повестта, но не тя привлича вниманието на читателя. Главното в повестта са картините на бита и нравите на жителите на Войводина, ярките образи, живописните, точно предадени детайли. Поповете, попадиите, дъщерите им, двамата младоженци, нощният пазач Нича, местната клюкарка Габриела и редица други образи, с които читателят се среща в повестта, са взети от живота, предадени са колоритно. Всеки един от тези герои писателят е рисувал с еднакво увлечение, еднакво подробно, старателно извайвайки всяка тяхна черта.

Художественото майсторство на Сремац се развива по образец на най-хубавите реалистични традиции на сръбската и чуждестранна литература.

В повестта е майсторски използван и художествено разработен огромен жизнен материал. През целия си живот Сремац води бележник, в който записва различни интересни думи, изрази, пословици, характерни фрази, анекдоти. Показвайки веднъж бележника си на известния сръбски писател Светозар Чорович, Сремац казал: виждаш ли, това е моят, както казват, кладенец. Когато започне писателският ми сърбеж на пръстите, вземам бележника и от него занасям в разказа всичко, каквото е годно.^[5] Сремац се стреми да живее в такива места, където да може да наблюдава интересни типове хора. Разказват, че с месеци изучавал някакъв дребен чиновник, записвал си как той говорел, как жестикулирал и т.н. Благодарение на изключителната си способност да наблюдава писателят разполага с огромен конкретен материал.

Героите на Сремац са дребни хорица с дребни страсти и недостатъци, с нищожни интереси, на които липсват високи стремежи

и идеали — типични представители на изостаналия, плесенясал, подъл еснафски свят. В много случаи Сремац не отрича този свят, но той го вижда такъв, какъвто е в действителност, вижда нищожеството, незначителността и безсмислието на жизнените му явления и го рисува неизменно с присъщия си хумор. Като писател-реалист, Сремац не се страхува да нарича нещата със собствените им имена, да ги показва в истинския им вид дори и тогава, когато пише за хора и явления, които може би не иска да осъжда, които са му близки по дух.

В повестта „Поп Чира и поп Спира“ Сремац не си поставя за задача да осмее църквата и нейните служители — самият той по думите на съвременниците си е бил дълбоко вярващ човек; но това никак не му пречи да нарисува поп Чира като поп Хала, а поп Спира като поп Кесия — дребни, нищожни хорица, които се грижат само за собствения си стомах, за домакинството си, за повишението си, за сполучливото омъжване на дъщерите си. Показвайки двете попски семейства и кавгата между поповете, Сремац стои на страната на поп Спира и семейството му. Във вкуса и навиците на това семейство писателят вижда повече близки за сърцето си патриархални черти и по-малко псевдоевропейска „образованост“, която той неизменно бичува.

Но осъждайки семейството на поп Чира, в характеристиките на поп Спира и домочадието му Сремац показва толкова смешни, нищожни, нелепи неща, че това довежда до нула всички опити на писателя да докаже жизнеспособността на патриархалния начин на живот.

Познавайки прекрасно бита и нравите на провинциалното еснафство във Войводина, Сремац правдиво нарисува неговите представители с техния своеобразен бит, вкусове, навици, с характерната само за тях, наситена с германизми и галицизми и в същото време искряща с действително народни изрази, пословици и поговорки реч. В това се състои силата на реалистичните произведения на Сремац, най-забележителния писател на югославската класическа литература.

М. Богданов

---

[1] Скерлић. Ј. Одабрани критички списи. Београд, 1950, стр. 197. ↑

[2] Сима Матавул, Сабрана дела, кн. 7, Београд, 1954, стр. 388 — 389. ↑

[3] Илюминация (изопач.). ↑

[4] Цитат от книгата: Скерлић. Ј. Одабрани критички списи, Београд, 1950, стр. 214. ↑

[5] „Летопис Матице српске“, кн. 235, 1906, стр. 80. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.